MORAL MAXIMS
IN VERSE

पद्यात्मक

लघुहितोपदेश

"जो [illegible] अमृतोपमलघुहितोपदेशारस"
"[illegible] कल्याकुनी [illegible]"

हा ग्रंथ

विनायकयशवंतबेंडे

मुंबईतील सरकारी मराठी शाळेचे [illegible]
याणी केला

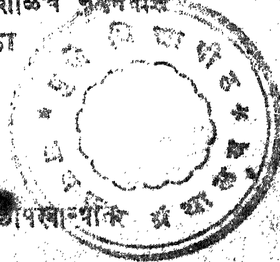
तो

मुंबई एथे

गणपत कृष्णाजी यांचे छापखान्यांत
छापिला.

इ० सन् १८५८

शके १७८०

अनुक्रमणिका.

अनुक्रमणिका.

प्रस्तावना

सांप्रतचा उदार सरकाराने लोकांचा कल्याणास्तव जा मराठी इंग्रेजी आदिकरून सर्व विद्यांचा शाळा घातल्या आहेत त्यांतून मराठी शाळेंत शिकणाऱ्या मुलांस प्राचीन कवितेचें ज्ञान होण्यास पद्यात्मक ग्रंथ नाहींत असें जाणून हा लहानसा ग्रंथ केला आहे या ग्रंथाचें मुलांस पूर्ण ज्ञान झालें असतां जो अलीकडे प्राचीन कवींचा कवितांचे वेंचे घेऊन सरकारचा सहायानें नवनीत या नामेंकरून ग्रंथ केला आहे तो वाचण्यास मुलें शक्तिमान् होतील.

हा लघुहितोपदेश पूर्वी गद्यात्मक होता तोच अभंग, आर्या, श्लोक, के-

प्रस्तावना

कावली आणि ओंव्या यांणी रचिला आहे.. असो. सर्वांनी हा पद्यात्मक लघुहितोपदेश आपल्या मुलांस पढवून याचा उपयोग झाला असतां ग्रंथकर्त्याचा श्रमाचें सार्थक होईल.

आर्या

प्रथमारंभींकेला ॥
पद्यात्मकग्रंथलोकभाषेंत ॥
सुज्ञेंदोषनद्यावा ॥
घ्यावागुणजोअसेलकवितेंत ॥ १ ॥
लघुमन्मतिनेकेलें ॥
लघुपुस्तकबालकांसप्रीतीने ॥
दिधलेंघेउनित्यांणीं ॥
वर्तविंसत्यधर्मनीतीने ॥ २ ॥
लघुमन्मतिनेकविता ॥
श्लोकांनीबद्धतेविआर्यांनी ॥
केलीदोषनदेतां ॥
घ्यावीमानुनिसमस्तआर्यांनी ॥ ३ ॥

धडा १

देवाविषयीं वचनें

अभंग

देवेंकेलाउपकार ॥
स्मरामनींनिरंतर ॥ १ ॥
देवाचेंतूंभयधरी ॥
आणिरायातेंआदरी ॥ २ ॥
देवदयाळूजगाचा ॥
दातासर्वपदार्थांचा ॥ ३ ॥
जेजेवाईटकरिती ॥
तेतेशिक्षेतेंपावती ॥ ४ ॥
सर्ववाईटकल्पना ॥
अपवित्रकरतीमना ॥ ५ ॥
मनेमात्रशुद्धठेवा ॥
नित्यआठवाहोदेवा ॥ ६ ॥
धरोनियांभावदेवीं ॥
वचनसत्यऐसेंठेवीं ॥ ७ ॥

कर्मेंबाईंच्चांगलीं ॥
देवाजवळीनक्षांकलीं ॥ ८ ॥
कर्मचांगलेंयास्तव ॥
करोनीयांदेवास्तव ॥ ९ ॥
आज्ञादेवाचीमानावी ॥
कीर्तिदेवाजीचीगावी ॥ १० ॥
देवानेंउत्पन्नकेलेंकशासाठीं ॥
रात्रंदिवसघांटीमनामाजी ॥ १ ॥
संसारांतराद्दासर्वप्रभूचीही ॥
कीर्तिदुष्कीर्तिहितोचदेतो ॥ २ ॥

घडा २

सदाचरण व दुराचरण

ओंव्या

कालदवडीनसदाचरणांत ॥
धन्यहोईनयाजगांत ॥
ऐसेंवागवूनीमनांत ॥
आचरतांकायउणें ॥ १ ॥

प्रामाणिकलोकमानिती ॥
त्याचीहोतसेजगींख्याती ॥
अंतींत्यासिउत्तमगति ॥
त्रैलोक्यपतिदेतसे ॥ २ ॥
दुराचाराचेंदुष्फळ ॥
ऐसेंसांगतोंमीसकळ ॥
जीवींहोतसेतळमळ ॥
मनींमळपावावा ॥ ३ ॥
जेजेवाईटकर्मेंकरिती ॥
स्वार्थमोठेपणामिरविती ॥
तेतेसुजनांफजीतपावती ॥
सुनीतिराडकीत्यानसे ॥ ४ ॥
प्रामाणीकमनुष्याचीकीर्ति ॥
इहपरलोकींसर्वगाती ॥
सज्जनत्याचीपाहोनिमूर्ति ॥
संतोषतीमनांत ॥ ५ ॥
वाईटकर्मेंअपायघडे ॥
खोडेंसर्वअंगींजडे ॥

घोर संकटांत जाऊनि पडे ॥
कर्म वांकडें ह्मणोनि स्वतां ॥ ६ ॥
दुर्गुण देहामाजी असती ॥
देहा सुख नोहे निश्चिती ॥
जया शरीरीं व्रण असती ॥
तया जीवीं सुख कैचें ॥ ७ ॥

घडा २

वडिलांचा मान

आर्या

रे तूं मातृपित्याचा ॥
ठेवित जा नित्य योग्य सन्मान ॥
देईल ईश तुजला ॥
आशिर्वादासि देशि तूं कान ॥ १ ॥
गुरु बाप आम्म माता ॥
स्वामी इत्यादि कांहि कामातें ॥
कथिलें तें चि करावें ॥
न वदावें त्यां कधूं न कामातें ॥ २ ॥

संगतिद्वाडमुलांची ॥
सोडअसंवदतिजेअईबाप ॥
मान्यनकरितांदुःखा ॥
देइलतत्समनदेतिखलसाप ॥ ३ ॥
जोतुजविद्यासांगे ॥
जोरक्षीमाणअन्नदेऊन ॥
जोभयसंकटवारी ॥
हेबापासमतिवेनहोऊन ॥४ ॥
जरिआपणवडिलांची ॥
मर्यादाठेविलीतरीबाळ ॥
ठेवितिपुढेंहितैसी ॥
आपुलितेकधिनकरितिआबाळ ॥५ ॥

धडा ४

उपकारवअनुपकार

आर्या

अन्योपकारकरणें ॥
सद्गुणपुरुषासयोग्यह्मणतात ॥

पीडापराशिकरणें ॥
ज्ञातेहेंकारपापगणताल ॥ १ ॥
उत्तमपुरुषलक्षणावा ॥
जोशत्रूवरिकरीलउपकार ॥
बहुताडितांपरांहीं ॥
स्मरतनसेजोमनींहिअपकार ॥ २ ॥
येतोशरणतयाचा ॥
रक्षीजोप्राणसर्वशक्तीने ॥
आशेनेबद्धनसे ॥
होयतयातुष्टईशभक्तीने ॥ ३ ॥
जीवानंदसदाहो ॥
होतोउपकारकेलियावरती ॥
क्रीडाविलासयांहीं ॥
नमिळेसुखतिळहिंगुंजएकरती ॥ ४ ॥

धडा ५

मुलांचीवर्तणूक

आर्या

हट्टानेस्वमतानें ॥
चालुंनयेषोडशाब्दतोकानें॥

आपानें मातेनें ॥
सांगितला शब्द वेदं जे कानें ॥ १ ॥
सदनीं श्रवण करावें ॥
वचन पित्याचें तसेंचि जननीचें ॥
ऐकावें हि गुरुचें ॥
ऐकुं नये सांगतां जननीचें ॥ २ ॥
बालपणीं बालांची ॥
कोमल तरु सम कुधी हि वांकेल ॥
घेईल जा गुणाला ॥
तो गुण मति वेष्टुनी हि फांकेल ॥ ३ ॥
विद्यालयीं मुलानें ॥
जाण्याचा वेळ नित्य साधावा ॥
मनि नित्य वागवावें ॥
गुरुचा मज बोलतो न बाधावा ॥ ४ ॥
प्रतिदिनि मनीं मुलाने ॥
आळस तैसाचि हद्दन करावा ॥
नूतन पाठ पढावा ॥
मूर्खांचा संग मात्र न धरावा ॥ ५ ॥

विद्योत्सुकबालाने ॥
दुर्जनसंगेंकधींनखेळावें ॥
विद्यारिपुधुळिमाजी ॥
पोरेंलोळतितसेंनलोळावें ॥ ६ ॥
बाळपणींस्मृतिराहे ॥
तरुणावस्थेंतत्यासदेइफळ ॥
प्रभुलाभवृद्धकाळीं ॥
सद्विद्याकरितिजन्महासफळ ॥ ७ ॥

घडा ६

राग

श्लोक

अरेकारणेंरागयेण्यासथोडीं ॥
ह्मणोनीसदाशांतताअंगिजोडीं ॥
बहुतांदिशींरागयेईजयाशी ॥
तयानेपहाजिंकिलेंइंद्रियांशी ॥ १ ॥
सदासत्यसेवोनियांगोडबोले ॥
तयापाहुनीज्ञानितात्कालडोले ॥

अशापासुनीहोयतंटाकसाहो ॥
ययाकारणेसर्वआघातसाहो ॥ २ ॥

घडा ७

क्षमा

आर्या

दिधलेंदुःखपराने ॥
उसनेफेडूंनयेचिसोसावें ॥
शिक्षादेवतयांला ॥
करिलह्मणोनीडगीचवैसावें ॥ १ ॥
वाचेवदतोजोनर ॥
अपुलाअन्यायसज्जनापाशीं ॥
तत्कालसज्जनाहीं ॥
क्षमाकरावीभिवोनिपापाशीं ॥ २ ॥
जाणुनिपरापराधा ॥
क्षमाकरिलतोचिबोलतीसुजन ॥
त्यावरिकृपाकरीप्रभु ॥
यास्तवठेवापरोपकारिमन ॥ ३ ॥

धडा ८

दुर्व्यसन

श्लोक

गांजाओढुंनकोसुरापिउंनकोहीभांगघोटूंनको ॥
गोळीखाउंनकोअफूनरिनकोमाजूमसेवूंनको ॥
कांहींचोरुंनकोठगाफिरुंनकोवेश्याहिपाहूंनको ॥
विद्याज्ञानकलाअसोतमनुजायावेगळेंतेंनको ॥ १ ॥

आर्या

द्यूतक्रीडेपासुनि ॥
चोरीचेंव्यसनन्यासिलागेल ॥
तेणेजीवाहानी ॥
जरिजगलातरिहिभीकमागेल ॥ १ ॥
खेळुनिजुवाधनाला ॥
सांगमलाकोणिआजिसांठविलें ॥
रमलेव्यसनींगमले ॥
त्याणींस्वकुलाशिमात्रबाटविलें ॥ २ ॥

धडा ९

प्रामाणिकवर्तणूक

आर्या

परधनबहुकष्टानें ॥
चोरीनेंव्यांकधींनमिळवावें ॥
मनपरकीं तिष्ठती ॥
जातांआधींतयाशिवळवावें ॥ १ ॥
खोट्याहितांजव्यानें ॥
खोट्यावजनेंहिमालजेविकिती ॥
अपराधफारकरती ॥
सुजनामाजीकधींनतेंटिकती ॥ २ ॥
उत्तमरीतिधरावी ॥
चोखसदातोहिशोबराखावा ॥
कांहींहिकारणीनूं ॥
लांचअसाहीकधींनतोखावा ॥ ३ ॥
ऐकादुष्टरिपूहे ॥
चोरीचाहाडीतसाचिव्यभिचार ॥

अंगीं जाचे वसती ॥
त्याचा मज शीण कोचि संचार ॥ ४ ॥
त्वां मद्ती सन जावें ॥
न शिरावें मसलतींत बंडाचा ॥
कागद खोटे करुनी ॥
देउं नको द्रव्यराशि दंडाचा ॥ ५ ॥

घडा १०

सत्य

आर्या

हें सत्य केवि आहे ॥
सुजन सुविद्या सुमार्ग दाखवतें ॥
तद्विपरीत असेंजें ॥
खोटें भाषण मनांत खवखवतें ॥ १ ॥
खोटी साक्ष न द्यावी ॥
सज्जन ऐशास पापह्मणतात ॥
यास्तव सत्य वदावें ॥
सांगे गुरु आणि बागृहीं तात ॥ २ ॥

जोनरमिथ्याभाषण ॥
करिलतयाचाधरीलविश्वास ॥
तोहिनफसेलकेवळ ॥
फसवुनिदेईलत्रासविश्वास ॥ ३ ॥
हेंमीकार्यकरीनचि ॥
ऐसेंसांगोनिकार्यतत्काल ॥
करणेयोग्यअसेवा ॥
सुजनामीजाणहाचरेचाल ॥ ४ ॥

धडा ११

चाहाडी

श्लोक

चाहाडीकरीतोचिचहाडखोर ॥
यांचासर्वेंजातिलतेनथोर ॥
निंदातशीनक्कलजोकरील ॥
तोबुद्धिकीर्तीसपहाहरील ॥ १ ॥

केकावली

अरेगुरुवरेंतुलाकथिलतेंनलोभास्तव ॥
ह्मणेकरितनित्यजासुजनसद्गुणाचास्तव ॥

म्हणतीपितागुरुत्रयमनींसदाआठवीं ॥
असासदुपदेशहाह्रदयिंतूंसदासाठवीं ॥ १ ॥

धडा १२

लोभवऔदार्य

आर्या

पेवेंभरोनिठेवी ॥
धान्याचींबहुतकालतोंनरजो ॥
इच्छीमहागविकण्या ॥
वांच्छीदुष्काळहेंमुलांसमजो ॥ १ ॥
त्यावरिसर्वजनाचा ॥
शापबसेमुख्यलोभहामूळ ॥
यास्तवतुह्मीतयाला ॥
च्यावाकाडोनिदेहिंचासमुळ ॥ २ ॥
लोभीअधिकाशेने ॥
हरविलसुखआपुलेंचिपूर्वींचें ॥
धनमिळविण्यासलोभें ॥
वांच्छीवहुतलभरोनिऊर्वींचें ॥ ३ ॥

उपभोगवैभवाचा ॥
घेनोआपणपरांनदेंचिसुख ॥
तोजन्मलाकशाला ॥
ऐशाचेंदृष्टिनेंनपाहूंमुख ॥ ४ ॥
जेजेउद्दारअसती ॥
प्रीतितयांवरिकरीतिजनसारे ॥
अरिअसुर्वेतिपडती ॥
नराहतीअद्भुतकाळपरिसारे ॥ ५ ॥
अन्यातेंरक्षावें ॥
श्रमवावेंस्वांगानित्यसत्कर्मीं ॥
औदार्यहेंधरावें ॥
वेचावेंधनपरंतुसद्धर्मीं ॥ ६ ॥

धडा १३

मत्सर

श्लोक.

शरीरींबहुक्षीणतामत्सरानें ॥
पहायेतसेजैसिजीर्णज्वरानें ॥

न्याचीसुखेंपाहुनीदुःखहोतें ॥
अशाअल्पन्यालासदादुःखहोतें ॥ १ ॥
निंदापरांचीश्रवणींपडोरे ॥
दुःखेंतयादुर्घटहींवडोंदे ॥
एसामनीइच्छितमत्सरीतो ॥
हादुर्मतिदुर्नयरेधरीतो ॥ २ ॥
व्हावेंजरीदुःखपरासिकांहीं ॥
ह्यावेंतयानेकरुनिस्वदेहीं ॥
पाहेंकसामत्सरदुष्टआहे ॥
चोरोनियांमानवदेहिराहे ॥ ३ ॥

धडा १४
गर्वआणिनम्रता

आर्या

रेतूंस्वकीयचित्तीं ॥
यथार्थबोधाचिमौनआणावें ॥
बानम्रताधरावी ॥
गर्वानेसर्वनाशजाणावें ॥ १ ॥

गर्वैनकरितांचित्तीं ॥
लीनपणेंसज्जनांचियाजवळी ॥
स्वानंदेंवागावें ॥
सांगमलाकोणदुर्जनाकवळी ॥ २ ॥
शास्त्रादिकानिर्धेनें ॥
पंडितमोठाधिमीकसंभाषी ॥
तोनिंद्यखूद्धांमध्यें ॥
तयोंगेलाजरितोचिअभिलाषी ॥ ३ ॥
नाहींमत्समऐसें ॥
ऱ्हींदरनधरोनिसर्वेसांबोले ॥
खलमदलक्षणजाणा ॥
ज्ञाताबुधमानणोनियांडोले ॥ ४ ॥
हागर्वदुष्टआहे ॥
कुजनसखाकरिलजाणकलहास ॥
देसोडुनीतयाला ॥
नाहींनरिहोयसज्जनींहास ॥ ५ ॥
कधिंहीमूर्खपणाये ॥
यायोगेंसांगतांमकोभागूं ॥

रेरेस्वगुणास्वमुखें ॥
ऐन्यासमफुगवुनीनकोसांगूं ॥ ६ ॥
प्रत्येकभाषणीतूं ॥
निजमतिलायुक्तिनेंनवढवाणी ॥
कारणहेंचअसेकीं ॥
वाणीलान्यूनतासदाआणी ॥ ७ ॥
सत्कालघालवावा ॥
जोजगदीशेंसमर्पिलातुजला ॥
त्यातुनिदिधलाकांहीं ॥
वदनें[illegible]कुनिपाठदेमजला ॥ ८ ॥

घडा १५

दया

आर्या

ऋणजरिदीनादिधलें ॥
व्याजतयाचेंतयाशिसोडावें ॥
जेसंकटांतपडती ॥
त्यांतुनिसत्वरतयांशिकाढावें ॥ १ ॥

जोनरभलाअसेतो ॥
श्रमतेनेनिजपशूंसरक्षील ॥
तोसुखकल्पतरूचें ॥
श्रमातळींसुफळजाणभक्षील ॥ २ ॥
पाहुनिदीनजनातें ॥
करिलदयाल्यानरिसुखीलावें ॥
प्रभुचीकृपानिहोइल ॥
मगकांसुजनेअशानडोलावें ॥ ३ ॥
जरितवशत्रुउपाशी ॥
असलातरिभक्षणासमाकरदे ॥
जालावस्त्रनसेन्या ॥
नेसायादेरहावयाघरदे ॥ ४ ॥

घडा १६

मेहेनत

आर्या

श्रमबहुकरोनिकरिती ॥
निजकामेआपुल्याशरीरानें ॥

त्यालागिभुन्यामाजी ॥
देतोफळचांगलेंचिसुकरानें ॥ १ ॥
अन्याचाहस्तानें ॥
होतनसेकार्यतूंजसेंकरिसी ॥
नकरितिअर्धार्धहिते ॥
समजुनियांचालतक्षणींतरसी ॥ २ ॥
जरिनित्यनेमधरिला ॥
तरिबांधुनिसदनपूर्णहोईल ॥
तैसेंपुस्तकनियमें ॥
वाचितअसतांहिपाठराहील ॥ ३ ॥
विद्याकठिणहिअसतां ॥
जरिशिकसीतरिचसाध्यनेमानें ॥
येईलसर्वतुजला ॥
श्रेष्ठपणानाहिंजाणहेमानें ॥ ४ ॥
मनुजायत्नकरावा ॥
आळससोडोनिकार्यकरण्यास ॥
कथितोंयोग्यनसेरे ॥
देवावरिभरवसाहिधरण्यास ॥ ५ ॥

पंगूहोतअसेरे ॥
यत्नकरावाअसेंसदासमज ॥
निश्चयदैवावरतीं ॥
ठेवालाभोग्यनाटळेंनमज ॥ ६ ॥
आचाआळसदेहीं ॥
वाढेल्याचासमर्थशरीराचा ॥
होतोरुक्षमीलेश ॥
झुनाताआणिसर्वकामाचा ॥ ७ ॥
वाटेजरिनवनितीं ॥
सत्कर्मेंकरूनिकाळदवडीन ॥
तरितत्क्षणींकरावीं ॥
बोलावेंआळसाशिरमोडीन ॥ ८ ॥
आळसदारिद्र्याचा ॥
दुःखाचाआश्रयजाणावा ॥
कामाचादेहाचा ॥
नाशकरीह्मणुनिदेहिंनाणावा ॥ ९ ॥
वाटेजामियनिद्रा ॥
आटेधनत्यादारिद्रलागेल ॥

वाढेबुद्धितयाची ॥
वाटेनिःशंकमीकमागेल ॥ १० ॥

धडा १७

संगति आणि मैत्री

आर्या

थट्टाकरणेंहेंतरि ॥
मित्राशींशत्रुताखचितहोई ॥
यास्तवतीनकरावी ॥
मद्वचनामान्यताउचितदेई ॥ १ ॥
उत्तममनुष्यजोकीं ॥
तत्संगातूंकधींनकोसोडूं ॥
वाइटमनुष्ययाची ॥
दुःखदमैत्रीतशीनकोजोडूं ॥ २ ॥
संकटसमयींहोत्ये ॥
मित्रपरीक्षानसौख्यकालांत ॥
बालांशिसर्वऐसें ॥
सांगुनिकरणेंप्रसिद्धशालांत ॥ ३ ॥

वाइटमार्गेंबहुनर ॥
जाणारेहेंतुह्मीमनींसमजा ॥
सत्संगावांचुनियां ॥
दवडुनयेकालहेंबरेंउमजा ॥ ४ ॥
उत्तमनरजोत्याचा ॥
दुःसंगानेस्वभावबिघडेल ॥
यास्तवकधींनकरणें ॥
सत्संगानेंचदैवउघडेल ॥ ५ ॥
जोनरउत्तमचाली ॥
वागतसेत्यासदैवजनमोठे ॥
वर्णितिकरीबुधाची ॥
मैत्रींतेंहोयकींवजनमोठें ॥ ६ ॥
बहुदुर्व्यसनेजाला ॥
असतीत्याचानधेंइबापवन ॥
पाहुनिदूरसरावें ॥
वदतींबुधतेंचिबोलतोंनवन ॥ ७ ॥

धडा १८

बुद्धि आणि विद्या

आर्या

विद्याप्रातःकाळीं ॥
जरिशिकशिलतरिचशीमयेईल ॥
करितांसदैवमनुजा ॥
सर्वसुखातेंक्षणांतदेईल ॥ १ ॥
जेअज्ञलोकअसती ॥
तेज्ञानाचाकरोनिधिःकार ॥
तैसाबुद्धीचाही ॥
करितितयांतेंनसोनिअधिकार ॥ २ ॥
सुतबुद्धिमानअसतां ॥
जनकार्चेकरिजसेंबरेंनित्य ॥
तैसेंअन्योपायें ॥
होइनहेंबोलतोंवचनसत्य ॥ ३ ॥
स्वर्णांपरीसआहे ॥
शाहणपणचांगलेंअसेंसमज ॥

रेबुद्धिहीनअसतां ॥
योग्यनवाटेमनींचहेंसज ॥ ४ ॥
रेमूर्खपुत्रअसतां ॥
बापालादुःखसर्वदाहोतें ॥
दिसतांवदनसुताचें ॥
अग्निविनादेहजाळितेंहोतें ॥ ५ ॥
लिहिलापुनिनाहीं ॥
आपणाज्ञानहेंहिकोणास ॥
नाहींजयाप्रतिष्ठा ॥
तोंबैसेबुधसभेंतकोणास ॥ ६ ॥
जाणेविद्याकेली ॥
गरजतयाचीजनासिलागेल ॥
जोनरपाहेतोन्या ॥
प्रभुजवळीशिवसदाहिमागेल ॥ ७ ॥
वयअतिलहानअसतां ॥
विद्यायेन्येतशीनयेतरुणा ॥
विद्यानसेतयाची ॥
सुजनालातिळभरीनयेकरुणा ॥ ८ ॥

आस्तवबालपणीं त्वां ॥
विद्याभ्यासाशिं फार लागावें ॥
करजोडुनी प्रभूचें ॥
निर्मलसद्यश तुवां सदा गावें ॥ ९ ॥
इतरधनातें जाणा ॥
चोर सदा पुनि सर्वंही लुटिती ॥
धनपतिला गांधरुनी ॥
दंडें सर्वांग तत्क्षणीं कुटिती ॥ १० ॥
सद्विद्याधन मोठें ॥
भीति नसे आप्त बंधु चोरांची ॥
जे सद्विद्या करिती ॥
ते पावति योग्यता हि थोरांची ॥ ११ ॥
विद्याधनान्य धन हें ॥
जैसें वेंचीत सें कमी जाणा ॥
अर्पी विद्या त्याची ॥
वाढे शुक्लेंदुवन्मनीं आणा ॥ १२ ॥

धडा १९

प्रतिष्ठा

श्लोक

धनाहुनीयाजगतींप्रतिष्ठा ॥
मोठीअसेजाणजनावरिष्ठा ॥
जीएकदागेलिपुन्हानयेई ॥
तसेंनहेंद्रव्यफिरोनयेई ॥ १ ॥

आर्या

आनंदहोतनाहीं ॥
कीर्तिनसोनीसमीपधनअसतां ॥
तैसाविद्यायेतां ॥
होयनआनंदकायधननसतां ॥ १ ॥
तुजपाहिजेप्रतिष्ठा ॥
दुर्गुणदेहींतरीनवसवावे ॥
सत्संगतिचधरावी ॥
सन्निधदुर्जनकधींनवसवावे ॥ २ ॥

धडा २०

कृतज्ञता

आर्या

जाणुनिउपकारातें ॥
प्रत्युपकाराकरीलजोत्याचे ॥
योजितकार्यांसाठीं ॥
सहायहोतीनसोनिनात्याचे ॥ १ ॥
जोआपल्याहितप्रद ॥
मित्रातेंकरिउपद्रवालोक ॥
त्याचेंकल्याणकधीं ॥
नाहींहोणारतोकरीशोक ॥ २ ॥

अभंग

ऐसेंमाझेंमत ॥ सततरक्षावें ॥
नंतरभक्षावें ॥ सौख्यफळ ॥ १ ॥

धडा २१

संतोष

आर्या

देवानेजेंदिधलें ॥
त्यांतचिसंतोषनित्यमानावा ॥
तोअरिनाहींतरिया ॥
नरानसुखदेपदार्थकांहिंनवा ॥ १ ॥
परवस्त्रभूषणातें ॥
पाहुनियांबालहट्टजरिघेती ॥
जननीजनकापाशीं ॥
नसतांकोठुनितयांसतींदेती ॥ २ ॥
जोनित्यतुष्टचित्तें ॥
राहेतोनरधनाढ्यजाणावा ॥
जाचीआशामोठी ॥
तोचिदरिद्रीमनांतआणावा ॥ ३ ॥
मीबहुदुःखीऐसें ॥
मानुनिचित्तांतखेदजरिहोई ॥

तरिआपणाहुनिबहु ॥
दुःखीपाहूनिशांतिसुखवेई ॥ ४ ॥

धडा २२

भाषण

आर्या

हासुनियांनवदावें ॥
नधरावाभाषणांतअभिमान ॥
जोनरऐसाचाले ॥
तोपावेबुधजनांतसन्मान ॥ १ ॥
वाणीमधुरअसावी ॥
लाजनसावीकदापिवदतांना ॥
मर्यादशीलवाचा ॥
ठेवावीक्ष्मातलींहिवसतांना ॥ २ ॥
भाषणसत्यअसावें ॥
आणिहितावहतसेंचबहुगोड ॥

सद्विद्येचीठेवी ॥
सत्संगानेकरोनियांजोड ॥ ३ ॥
धिःकारसज्जनाचा ॥
नकरावासर्वथैवकवणाचा ॥
नवनवेंमीकांहीं ॥
अर्थपहापूर्वशास्त्रकथनाचा ॥ ४ ॥
ऐकुनिपरवाक्यातें ॥
प्रत्युत्तरमगसुयुक्ततेंद्यावें ॥
नकधींबोलायाला ॥
अधिरमनालाकरोनियांजावें ॥ ५ ॥

धडा २३

कर्ज

आर्या

आणूंनयेउधारें ॥
ठेउंनयेफाररोजहेंखातें ॥
हळुहळुयाचायोगें ॥
द्रव्यालाकीर्तिलाहितेंखातें ॥ १ ॥

आशायाधिकवेची ॥
तोहोइलकर्जदारलोकांचा ॥
ज्ञातेतयासिह्मणती ॥
संसारीज्ञानहीनहीकाचा ॥ २ ॥
काढुनिद्रव्यपराचें ॥
खर्चिशितारिअंतिदुःखपावशिबा ॥
गेलेंसर्वहिह्मणशी ॥
मगदेशीव्यर्थदोषकांनशिबा ॥ ३ ॥
वेशीकर्जजयाचें ॥
त्याचाजरिएकवायदाचुकला ॥
थुकतीजनतोंडावर ॥
यास्तवकाणितोचिअन्नुलामुकला ॥

धडा २४

धैर्य

आर्या

जन्मायेईत्याला ॥
मृत्युदरिद्रादिसंकटेंअसती ॥

लोंलींसोसायाला ॥

धैर्याचीन्दर्दायपाहिजेवसती ॥ १ ॥

जलनिधिमाजीअसती ॥

खडकजसेस्थीरतेविधीराचें ॥

सन्मनसंकटसमयीं ॥

नचळेहेंसिद्धवाक्यथोराचें ॥ २ ॥

अनुजामनअधिराचें ॥

संकटकाळींखरेंचिडगमगतें ॥

यास्तवधैर्यधरोनी ॥

भोगावेंसर्वदाहिसुखमगलें ॥ ३ ॥

घडा २५

याचना

आर्या

देतांभीकपरानें ॥

घेतांसुजनेंतयात्रपाअन्य ॥

नाहींनिश्चयमनुजा ॥

घेईनात्यासबोलतीधन्य ॥ १ ॥

बळकटशरीरअसतां ॥
अन्यार्पितधान्यखेडवीउदर ॥
जोकांभरीलत्याचें ॥
व्यर्थजिणेंमृतचिबोलतोंनदर ॥२॥
निजकष्टार्जितअन्ना ॥
भक्षुनिवांचेनमीतसाचिधनें ॥
कष्टार्जितेंचिहोइन ॥
संपन्नअशाचिवागअभिमानें ॥ ३ ॥
जोंवरिअन्यासन्निध ॥
मागायाचेंनकारणसाम ॥
तोंवरिथोरपणागुण ॥
जाणावाकोणिनाहिंमगआम ॥ ४ ॥
जोंवरिचालेलतुझें ॥
तोंवरिलोकांतभीकमागुंनको ॥
तैसाअन्नार्थीतूं ॥
सर्वांजाडानिकर्धीहिजेउंनको ॥ ५ ॥
सत्यानेंउद्योगें ॥
तैसेंनिजनिश्चयेंस्वहितहोतें ॥

नाहींतरिजाणावें ॥
अंततलोकींखरेंअहितहोतें ॥ ६ ॥

घडा २६

द्रव्य

ओव्या

सत्कर्मानेमिळवावेंधन ॥
त्याचाव्ययसत्कर्मावांचुन ॥
करूंनयेकर्महीन ॥
पापबंधनजाणोनी ॥ १ ॥
द्रव्यसार्थकपरोपकार ॥
घडावाकधींनअपकार ॥
जरीघरींअसेअधिकार ॥
लोकींधि:कारहोईतो ॥ २ ॥
मिळविलेंअकर्मानेधन ॥
जरीउपभोगकरितीआप्तजन ॥
तरीमिळविणारावांचुन ॥
पापविभागीदुजानाहीं ॥ ३ ॥

झुलऱ्याचीबराबरीव्हावी ॥
यासाठींहोहांवधरावी ॥
हांवऱ्यातेंखर्चकरवी ॥
दुःखजाणवीशेवटीं ॥ ४ ॥

धडा २७

विचार

श्लोक

प्रथमनिजमर्नीसद्विचारहा ॥
करुनियांपुढेंकामतूंपहा ॥
सांगतोंअसेंजरिनचालशी ॥
कधिहिरेनरासुखनपावशी ॥ १ ॥
यत्नकरुनियांकामकोणतें ॥
सिद्धहोतसेंआधिजाणतें ॥
मगकरावयालागलोकरी ॥
ज्ञानिबोलिलेयुक्तिहीबरी ॥ २ ॥
लोचनेतुलावस्तुजीबरी ॥
दिसतसेनसेतेविअंतरी ॥

ह्मणुनियांनरासद्विचारसा ॥
ऐंविनित्यतूंहाचिआरसा ॥ ३ ॥

अभंग

अविचारीजनासुखयालोकांत ॥
तैसेंहिस्वर्गांतहोतनाहीं ॥ १ ॥

घडा २८

वस्त्रभूषण

आर्या

जोवस्त्रभूषणानें ॥
स्वांगसुशोभितकरावयालागे ॥
तोनरनीचह्मणावा ॥
सयशधनहानिलापह्मामागे ॥ १ ॥
मनुजाचासुगुणानें ॥
देहजसाशोभतोतसानधनें ॥
शोभेआणितसातो ॥
आन्यांचासन्पदींसदानमनें ॥ २ ॥

श्लोक

जरीगुणचिचांगलेतरिशरीरहेंशोभतें ॥
परंतुअतिभूषणेंसुजनसन्मनक्षोभतें ॥
असोगुणचिचांगलेन्दर्थजेसदाठेविती ॥
नतेकधिंहिभूषणेंकरुनियांसुखासेविती ॥ १ ॥

धडा २९

द्रव्यसंरक्षण

अभंग

निजप्राप्तीकितिआहेहेंजाणून ॥
लाभाहूनीऊनखर्चकरी ॥ १ ॥
विचारानेऐसेंद्रव्यसंरक्षण ॥
होईलरक्षणआपत्काळीं ॥ २ ॥
पुढेंद्रव्यमिळेआहेह्याभरवसा ॥
तरीआधींपैसाखर्चूंनये ॥ ३ ॥
दमडीदमडीकरुनीरुपयाबांधावा ॥
तीचानकरावाअपमान ॥ ४ ॥

धडा ३०

सत्कालक्षेप

श्लोक

मुलाफुकटकाललोकांधिहिजाउंदेऊंनये ॥
कदाचिदपिजायजोफिरुनितोचिहातानये ॥
क्षणोनिमिषहिस्तुअमोल[illegible]नोंहींसत्कालतो ॥
पुनिहिंयनलोकिहुप्रियिकोयमूलालतो ॥ १ ॥

आर्या

जींजींकामेंयेती ॥
तींतींअसतीशिरावरीनित्य ॥
यास्तवनघालवावा ॥
व्यर्थक्षणसांगतोंवचनसत्य ॥ १ ॥

धडा ३१

शिवरेंभाषण

आर्या

जोनरनिंदाकरितो ॥
देतोगालिप्रदानअन्यजना ॥

सोंगिजनींचपणातें ॥
दावितसेकधिंनेंथिंतांवजना ॥ १ ॥
भाषणपरस्परांशीं ॥
करितांकरितांहिरोपजरिआला ॥
कारणतेंचिधरुनिमनीं ॥
त्यावारिनकधींहिवांलिजेघाला ॥ २ ॥
महदाश्रयबळजनजो ॥
दाखवितत्काळदंडजरित्यातें ॥
झालानाहींतरितो ॥
पावेलिआकीर्तिसहितत्यातें ॥ ३ ॥

घडा ३२

हितार्थीवचनें

आर्या

बधिरह्मणावेंकोणा ॥
हितवचनातेंनघेइजोकानीं ॥
क्रोधाधीनअसेत्या ॥
अंधह्मणावेंसमग्रलोकांनीं ॥ १ ॥

भाषणसुयुक्तनसतां ॥
बहुबोलेपरिमुकाचिसमजावें ॥
कार्याकार्यनजाणे ॥
तोपशुऐसेंमनांतउमजावें ॥ २ ॥
अन्योपकारकरितो ॥
त्याचेंयशगातियाचकानीं ॥
[illegible] ॥
हेंकेलेंश्रवणयाचकानीं ॥ ३ ॥
आयुर्धनतारुण्या ॥
विद्युत्समभानुनीवसेमहिंत ॥
सावधतोचिह्मणावा ॥
तोचिसदामान्यसाधुजनमहित ॥ ४
दैविकदैहिकभौतिक ॥
झालेनगणीकधींहिसंकटकीं ॥
धीरतयांसिह्मणावें ॥
नडगेरिपुचाहिजोमहाकष्टकीं ॥ ५ ॥
जाचेंचित्तनसेस्थिर ॥
सुखव्यापुरुषानसेत्रिकोटिगुणें ॥

तेंचिअचंचलहोतां ॥
वाढेसुखन्याहुनीहिसिंधुउणें ॥ ६ ॥
आत्मस्तुतिलामोहुनि ॥
मानुनयेंथोरमीअसेंकोड ॥
जोआत्मकार्यसाधक ॥
बोलेलचितोबहूपरीगोड ॥ ७ ॥
खलकृतअपुलींनिंदा ॥
अन्यमुखेंऐकतांचिकलहाला ॥
जाणेंयोग्यनसेवा ॥
कींखलसेवींसदस्तुतीहाला ॥८ ॥
देखुनिरंकापुरुषा ॥
धिःकारनतूंकरुनिअपमान ॥
दैवेंतशीचअपुली ॥
गतिनोहिलयासिकायहोमान ॥ ९ ॥
थोरजनींवैरनसें ॥
विश्वासाहिदुर्जनींखलींप्रेम ॥
अनुचितकर्मारंभहि ॥
केवळमृत्यूचिजाणहानेम ॥ १० ॥

अपुल्यापार्शीअसतां ॥
धनजनमैत्रीकरावयायेती ॥
परिद्रव्यहेंचिनसतां ॥
तेजनसुगुणासदूषणेदेती ॥ ११ ॥
जोनिष्कपटप्रेमें ॥
हितवदतोयाजनांततेबोल ॥
[illegible] ॥
मानुनिअमृतासमानतूंडोल ॥ १२ ॥
विश्वासाहीपुरुषा ॥
वाचुनिअपुलेंकथूंनयोचिगुज ॥
मोहेंजरिकथिशीवा ॥
विपरितहोईलसांगतोंचितुज ॥ १३ ॥
मित्रापार्शीअपुलें ॥
गुह्यअसेजरितरीहिबोलावें ॥
जेमित्रकार्यतेही ॥
अपुल्याकार्यासमानतोलावें ॥ १४ ॥
न्यायेंकरुनिधनार्जन ॥
नित्यतयाचेंअनुक्रमेंचिकरी ॥

व्ययलेखनहीं त्याचें ॥
करणें सुख हें हि मानसीं विवरी ॥ १५ ॥
आहारीं व्यवहारीं ॥
नधरावी भीड धरुनि नाल्यातें ॥
धरितां आमन्त्वानें ॥
सुख कल्पांतीं हि होइना त्यातें ॥ १६ ॥
त्यागा नच मानाहो ॥
युक्तिरहित बोलिला जरी थोर ॥
हितमितयुक्तिसहित जें ॥
मानावें जरि वदेल तें पोर ॥ १७ ॥
आप्तांत चि तोडावा ॥
नच न्यावा कलह सदनिं राजाचा ॥
येणें चि होय सुख न्या ॥
सुख नो हे कलह मंदिरीं ज्याचा ॥ १८ ॥
रिपु एकवेळ झाला ॥
त्याचा तूं भरवसा चि न धरावा ॥
पश्चात्स्नेह तयाचा ॥
नाशक सा जाणुनी च न करावा ॥ १९ ॥

मृतपुरुषाचींनिंदा ॥
करणेंहाधर्मराहतोअधर्मी ॥
ज्ञान्यानेंनकरावा ॥
करणेंहामानितोचिपरवधर्मी ॥ २० ॥
प्राणासमानद्रव्यहि ॥
धनतेंवेचुनिशरीरकरिजतन ॥
[illegible] ॥
मिळतेंमिळविनशरीरधनवतन ॥ २१ ॥
गुह्यपराचेंउघडें ॥
नकरीतूंधरुनियांमनींरोष ॥
पीडापरासिकरणें ॥
याहुनिदुसरानसेजनींदोष ॥ २२ ॥
जरिसर्वइंद्रियांतें ॥
जिंकुनिकरितातमुक्तरसनाही ॥
बुडवीलतीचयास्तव ॥
मधुरपदार्थांतजाणरसनाहीं ॥ २३ ॥
घेउनिविकतपराचा ॥
वादकरावातयांतसुखलेश ॥

मात्रनहोतींउकुटें ॥
वदतीबुधहाजनांतसुखलेश ॥ २४ ॥
आरंभुनियांएका ॥
कन्यादुसऱ्यासहातघालावा ॥
शेवटएकाचाही ॥
होईनामूढतोचिबोलावा ॥ २५ ॥
बोलतअसतांदोघे ॥
तेथेजाउनितयांचियाबोला ॥
ऐकूंनयेचिआपण ॥
पुरुषविचारेंचिपावतोमोला ॥ २६ ॥
कांहींवृत्तपराला ॥
सांगतअसतांनसेलअवधान ॥
आग्रहकरूनित्याला ॥
सांगावेंहेंहियोग्यबहुधान ॥ २७ ॥
कार्यींआपणअसतां ॥
आलाकार्यासअन्यघेऊन ॥
मागींलावावेंन्या ॥
उत्तरत्याचेंहिशीघ्रदेऊन ॥ २८ ॥

बहुतांकार्यीलाजो ॥
आरंभील्यानरासएकहितें ॥
होईनरेशायोगें ॥
होतीलतयानरासकायहिते ॥ २९ ॥
मीचतुरअसेंमानुनि ॥
बोलायानचदहांतजावेंगा ॥
जातांउपहासाला ॥
होसिलतूंपात्रआणिउद्वेगा ॥ ३० ॥
चुकल्याआपणपदरीं ॥
अवश्यघेणेंअसेंमनींआण ॥
वादतयाचाकरणे ॥
हेंखोटेंपणमनांततूंजाण ॥ ३१ ॥
अतिशयममतापुत्रीं ॥
करणेयेणेंचिदुर्गुणींनाश ॥
येणेंचिहोतसेवा ॥
उत्तमगतिरोधिणारहापाश ॥ ३२ ॥
ममताअशीकरावी ॥
होयजिणेपुत्रसद्गुणकरंड ॥

जोयासंसारांतिल ॥
दुःखार्णवमग्नमानवतरंड ॥ ३३ ॥
असतांनीतिज्ञपुरुष ॥
भक्तिविणेंव्यर्थसर्वतेंज्ञान ॥
संकटसमयींनीतिन ॥
भक्तीदेईलजापरीमान ॥ ३४ ॥
यजमानाचेगुणकीं ॥
दुर्गुणतेस्पष्टसेवकेंहोती ॥
जैसास्वामीवागे ॥
बहुधागुणतेचिसेवकींयेती ॥ ३५ ॥
स्वीकारदुर्गुणाचा ॥
करितोअपकीर्तितीगुणामार्गें ॥
असतेगेलातरिती ॥
जीक्शतादेहिजाहलीरोगें ॥ ३६ ॥
करितांआग्रवानें ॥
नरजोमानीचनासदुपदेश ॥
लज्जाआणिदरिद्रहि ॥
लघुतापावेजरीहिसुपदेश ॥ ३७ ॥

गृहअतिसंन्निधजाचे ॥
त्यापुरुषावरिकरूनकोरोष ॥
लर्वांशीसलगीनें ॥
असतांहोईलसर्वदातोष ॥ ३८ ॥
बत्तिसघडेमिळोनी ॥
हाबाळांलघुहितोपदेशखरा ॥
वर्णनकेलात्यांला ॥
आर्याछंदेंकरोनिमान्यकरा ॥ ३९ ॥
परमेश्वरप्रसादें ॥
कविताहीलघुहितोपदेशाची ॥
केलीपाठकरावी ॥
प्रीतिधरावीसदास्वदेशाची ॥ ४० ॥

कठिणशब्दांचा कोश.

शब्द	अर्थ
अब्द	वर्ष
अन्योपकार	दुसऱ्यावर उपकार
अर्धार्ध	चतुर्थांश
उर्वी	पृथ्वी
ऊन	उणा
करंड	डबा
कांता	स्त्री
खलेश	दुष्टाचास्वामी
ख	आकाश
जलनिधि	समुद्र
तरंड	नौका
तरु	वृक्ष
तोक	मुलगा
त्रपा	लज्जा
दर	भीति

शब्द	अर्थ
दुःखार्णव	दुःखसमुद्र
धी	बुद्धि
नव	नवा
पवन	वायु
मग्न	बुडालेला
महींत	पृथ्वींत
महित	पूज्य
याचकानीकीं	याचकसमुदायांत
वसु	द्रव्य
शिव	कल्याण
शुक्लेंदुवत्	शुक्लपक्षींचा चंद्रमाप्रमाणे
षोडश	सोळा
सदन	घर
सदुद्यम	उत्तम व्यापार
हाला	मद्य
ह्री	लज्जा
क्ष्मा	पृथ्वी

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
प्रस्तावना			
आर्या ……		पद्यात्मक	पद्यमय
५	१७	सद्गुण	सद्गुणि
११	१७	चोरीचाहाडी तसाचिव्य भिचार ॥	चोरिचहा डीतसाद्गु राचार ॥
१३	१२	चाहाडी	चहाडी
१४	१७	ऊर्वीचें	उर्वीचें
२१	३	वरतीं	वरती
३०	१	बहु	बहू
३२	६	खांचिशि	खांचिधि